

Het ontstaan van den Dollard vanaf 1277

Zoo blijkt dan uit deze beschrijving, dat o.a. “De Dollard”, uitmonding van de Westerwoldsche Aa, nu het B. L. Tijdens Kanaal, eene groote rol heeft gespeeld ten tijde der overstromingen.

Menigeen zal zich afvragen:

Heeft die zeeboezem, die thans door inpoldering steeds kleiner en kleiner wordt, altoos bestaan?

Neen, en voor zoover mij mogelijk is, zal ik het ontstaan daarvan vermelden.

In het jaar 1277, den 13den Januari, op een Maandagvoormiddag ten 11 ure, werd de Noordzee plotseling door een opzweependen storm zoo wild en woest, dat de Hollandsche en Oost-Friesche zeedijken niet bestand waren het water te weren en daar door oneenigheid der eigenaren niet dadelijk tot herstel werd overgegaan, spoelden de zeedijken bij een daarop den 23 Dec. van dat jaar, gevolgd vloed, totaal weg, waardoor vele prachtige buurten, dorpen en steden door het water werden verzwolgen.

De grond was destijds los en moerassig, zoodat het bij de zware golfslagen al licht los scheurde. Drie daarop volgende jaren, voor er iets hersteld was, volgden wederom kwade vloed, gepaard met zware onweders.

De eerste doorbraak vond plaats bij *Jansum* en kort daarna bij *Wilgum*, gelegen op den N.O.-hoek van *Nes-serland*, 't welk voor de doorbraak bij *Jansum* met ons land was verbonden.

Nadat dan in 1277 het water bij *Jansum* was doorgebroken en de overstromingen de volgende jaren zich herhaalde, waarbij de dijken door verzuim en geldgebrek en gebrek aan werkkraft verwaarloosd waren gebleven, is de doorbraak allengs uitgebreider geworden.

Vele plaatsen die op vaster grondsoort waren gelegen, deze gewesten schijnen destijds uit veen- en zandgrond te hebben bestaan, konden langer weerstand bieden en hebben zich het langst staande gehouden, n.l. *Oosterreide*, *Tijsweer*, *Swach*, *Wilgum*, *Uiterpaiving* en *Torum*.

Torum, de voornaamste stad, is het laatst verzwolgen, want uit oude geldstukken is nog af te leiden, dat genoemde plaats of stad nog tot 1507 heeft bestaan, mede dat tot dien tijd de provinciale rechtbank aldaar was gevestigd.

Wanneer aan de Duitsche zijde wederom dijken zijn gelegd, wordt nergens vermeld. Aan onze zijde werden meermalen pogingen aangewend het water tegen te houden, doch de dijken waren niet sterk genoeg, zoodat meermalen alles weer werd weggeslagen. Eindelijk in 1454 kwam Diederik van Brederode zich van deze gewesten meester maken en sinds diens komst werd voorloopig voorgoed aan den woesten “Dollard” perk en paal gesteld door het leggen eener flinke zeekering.

Deze zeedijk werd gelegd vanaf de plaats waar *Jansum* had gelegen over *Tijsweer*, *Palmar* en *Swach* naar het zuiden van *Finslerwolde*, en heeft het 50 jaar lang volgehouden, doch werd toen door den Saksischen oorlog zoo slecht onderhouden, dat het niet meer in staat was het woedende element te keeren, zoodat bij hooge vloed het water tot westwaarts in *Midwolda* doordrong. Het vertoonde zich als een tweeden zeeboezem. Nu vond ieder het maar geraten, strenger maatregelen te nemen en werd in 1539 opnieuw tot betere bedijking overgegaan, zoodat men na ruim twee en een halve eeuw eerst met kracht den “Dollard” ging beteugelen.

De in dat tijdperk verzwolgen dorpen en steden waren de volgende.

Ten noord-oosten van de rivier de Ee (nu A genoemd) lagen *Berum*, een dorp voorzien van een kerk met vrij hoogen toren; het lag bijna tegenover *Larrett*; de Eems liep toen tusschen *Berum* en *Larrett* door.

Het dorp *Nesse* tegenover *Einden*.

Fletum, een dorp ten westen van *Nesse*, hetwelk in 1464 nog aanwezig was, wijl zulks nog op een torenklok te *Nesse* stond vermeld. Het dorp *Nesse* bestond nog in 1718 op een eiland bij *Emden*, echter waren er toen niet meer dan een tiental huizen.

Wilgum ook wel *Milgum* genoemd, was een kerkdorp aan den zuidoosthoek van *Nesse*.

Dit dorp schijnt in 1437 nog gedeeltelijk bestaan te hebben, wijl de steenen van een aldaar bestaan hebbend kasteel, toen nog werden gebruikt bij den bouw van een muur om *Emden*.

Jansum, de plaats, waar het eerst de dijk doorbrak, lag westwaarts van *Fletum*; voorts lag tusschen *Jansum* en *Fletum* een groote burcht.

Lutgerskerk was een klein kerkdorpje.

Liede, eveneens kort daarbij gelegen.

Oosterreide, een groot, schoon dorp of vlek, waar destijds een nonnenklooster stond, 't welk het klooster der bedekte maagden genoemd werd.

Peterswolde, schijnt een boschrijk dorpje te zijn geweest, westwaarts van *Jausura* gelegen.

Bede of *Berda*, een klein kerkdorpje, lag Zuidoostwaarts van *Oosterreide*.

Torum, de beroemde stad, was zeer volkrijk, vol pracht en rijkdom. Er werd een flinke weekmarkt gehouden. Er woonden 8 goud- en zilversmeden, mede werd er de munt geslagen. Genoemde stad moet tot 1507 hebben bestaan.

In 't laatst der 16e eeuw moeten bij laag water, vooral bij een aanhoudenden Oostenwind nog overblijfselen van gebouwen zijn opgemerkt, zelfs moeten toen nog stukken van waarde zijn opgedolven.

Emmius moet zelfs nog een vat vol oude munten, aldaar toen gevonden, hebben gezien; van later tijd staat er echter niets meer van beschreven.

Uiterpawinge was een dorp, noord westwaarts van het tegenwoordige *Pogum* gelegen.

Voorts lagen aan de zuidzijde van de Ee, *Duvelee*, *Uiterbeerde*, *Oosterbeerde* en *Garmedo* of *Garmie*, alle kleine dorpjes dicht bij elkaar gelegen.

Verder. *Hommingham*, een flink kerkdorp in de bocht van de Ee en *Bleijham*, oostwaarts van *Hommingeham*, voorts *Winnemere* of *Wijenmeer*, een dorp oostwaarts van *Bleijham*.

Megenham, een fraai kerkdorp, nabij een klein eiland, *Farda*. *Bundica* of *Lage Bunda*.

Harkeborg, een dorpje westwaarts van *Megenham*.

Medum, een dorp, waarvan oostwaarts *Bundergartenij* en *hooge Bunde* lag.

Exterhuis, ook wel *Eksterhof* genoemd, lag aan het zuideinde van "De Dollard", nabij *Ulsda*.

Aan de westzijde van de Ee, lagen:

Westerreide, ruim een uur van *Ooslerreide*, aan den mond van de *Ee*, of ter plaatse, waar destijds door de Reidersluis de *Ee* in de *Eems* uitstroomde. Evenals *Oosterreide* was het een voornaam kerkdorp en had ook een nonnenklooster.

Volgens *Emmius* heeft het landschap Reiderland destijds den naam aan die plaatsen ontleend.

Westerreide heeft het nog lang staande gehouden, want in 1535 was er nog het nonnenklooster en in 1575 was er nog eene kerk.

Kort bij *Westerreide* lag een kasteel, oud militair slot *Homburg* genaamd.

Verder zuidoostwaarts het dorpje *Tijsmeer* en *Slokdorp*, waar de dorpjes *Hakkelsum*, *Ewetsweer*, *Santerdorp* en *Winchum* of *Wijndeham* dicht bij waren gelegen.

Okkeveer was een kerkdorp, zuidelijk van *Winchum* gelegen. Voorts *Saxum*, *Heimenswolve*, *Saxamerwolve* en *Swach* kort daarbij gelegen.

Goldhoorn lag destijds aan de Oude Ee en bezat ook een klooster.

Astok lag zuidelijk van *Goldhoorn*.

Beerda, zuidoostelijk van *Goldhoorn*, had destijds ook een nonnenklooster, waar in 1290 nog 40 nonnen in vertoefden.

Oud-Exterhuis lag meer zuidoostwaarts aan de *Tjamme*.

Voorts *Reiderwolve*, in een bocht van de *Tjamme*, was een flink groot kerkdorp; 't had veel van een handelsstad. Het bezat vele adellijke huizen en twee flinke kerken met torens. Er wordt o.a. van verhaald, dat er '180 edellieden woonden, waarvan de vrouwen zich bij feestelijke gelegenheden zeer rijk tooiden; man zag ze o.a. die groote gouden platen of ronde gouden doosjes op de borst droegen.

Daar ze zeer godsdienstig waren, hadden ze veel voor de kerken over en wilde de eene plaats daarin mede al boven de ander uitmunten; 't was zelfs zoo erg, dat gouden ketens de preekstoel versierden.

Kapel de Beerte was ook een net dorpje, westwaarts van *Reiderwolve* gelegen.

Palmar was een klein dorpje met een monnikenklooster, 't welk in 1290 nog bestond, en toen nog 190 monniken telde.

Wijndeham, *Meerhuizen*, *Torperen*, *Merkhuizen*, *Ockeweer*, *Douelle* en *Hovingagast* waren meer kleine gehuchten in die buurt gelegen, doch *Oostfinsterwolve* was een flink dorp zuidelijk van *Hovingagast* gelegen.

Stoksterhuis was een klein dorpje zuidelijk van de *Ee*. *Menterwolve*, westwaarts van de *Ee*, was een groot dorp met een klooster van de *Bernhardijner-orde*, welke in 1299 wegens de doordringende vloed werd verplaatst naar *Termunten*.

Midwolve, 't welk volgens de beschrijving verschoven moet zijn op een zandbodem, wat is af te leiden aan een hooge, prachtige kerk met 4 torens, welk p.m. 15 minuten buiten het tegenwoordige *Midwolve*, omstreeks 1625, nog stond, doch toen is afgebroken.

Scheemda, stond voorheen ook in een lage streek, aan den rand der zandgronden. De oude kerk en toren moeten nog van dien tijd dateeren. Zij hebben de golven getrotseerd.

Zoo heb ik dan tot slot van de rampen die onze provincies *Groningen*, *Friesland* en *Zeeland* zoo wreedaardig hebben geteisterd, eene korte beschrijving er op laten volgen van de vroeger bestaan hebbende landstreek *Reiderland*, waarvan thans nog het hier bestaand waterschap "Reiderland" dien naam heeft behouden.

Hebben duizenden menschen destijds hun leven moeten laten in die moerassige landstreek; nu is ze in een vaster vruchtbaar land herschapen, getuige de vruchtbare *Dollardpolders*.

De reden waarom "De Dollard" of "Dollaart" dien naam heeft verkregen, beschrijft *Emmius* in een gedicht als volgt:

**Met recht wordt uwen naam de Dollaart nog geheeten,
Wijl gij het dolle volk, weleer in 't land gezeten,
Dat gij bedekt hebt, in uw dollen waterkuil
Gesmoord, bedolven, en nog daaglijks uw gehuil
Doet hooren, ja, mij ook met uwe dolle baren
Ontzettet, toen ik 's nachts eens door uw stroom kwam varen
En die nog menig mensch verschrikt en zoo verbaast,
Dat ieder die U hoort, straks siddert, als gij raast.
Zoo, trouwens klonk al lang, bij allen die U hoorden,
Uw dolle naam, en werd door alle werelddoorden,
Zoodanig, dat wanneer men van Uw naam gewaagt,
Elk voor U schrikt, wijl gij den naam van "Dollaart" draagt.**

Tot slot zij nog medegedeeld, dat bij de verwoesting dezer plaatsen de levende have zooveel mogelijk werd gered, doch voerage ging verloren en daar er geen spoorwegen of scheepvaart als thans bestonden, om van elders voerage aan te halen, daalde het vee verbazend in prijs. Voor drie schellingen kon men na dien ramp eene koe koopen. Ieder redde zich doorgaans in eigen kring.

Overgenomen uit "Stormvloeden" geschreven door
J. BAKKER SCHEEMDA, Mei 1925.